

Парламентарният дебат в Първото Обикновено Народно събрание – есента на 1879 г.

Веселин Методиев

Парламентарният дебат в България възниква през февруари – април 1879 г. в Учредителното събрание. Неговата значимост за модерната история на страната ни е очертана в историческата литература.¹ Свиканото през есента на 1879 г. Първо Обикновено Народно събрание обаче не е обект на самостоятелно изследване, още по-малко парламентарния дебат в него. Още С. Радев² подчертава случилото се в този български парламент, но след това, с малки изключения³ десетки години парламентарните прения не са интересни за изследователите. За времето до 1990 г. това има своето обяснение, но след това темата за дискусиите в мястото на голямата българска политика отново не е в центъра на внимание за историците. Приятно изключение е историографският принос на Й. Гешева⁴ - за конституционния дебат и М. Палангурски – за дебата върху изборно законодателство.⁵

В тази статия си поставям за цел да представя първия дебат в обикновения парламент с неговите теми и страсти. Подходът към фактите е обусловен от принципите и ценностите на парламентарната демокрация, а именно значимостта на вота на хората, определяща съотношението както в законодателната, така и в изпълнителната власт. Събитието е кратко по време и поради това може да бъде обхванато в относително по-малък

---

¹ Методиев, В. Учредителното събрание – извори и коментари. С., 2004 и цит. там литература.

² Радев, С. Строителите на съвременна България. С., 1973. Т. I. 180-185.

³ Методиев, В. Министерският съвет. Началото. 1879-1886 г. С., 1999. 70-78 и цит. там литература.

⁴ Гешева, Й. Държавната институция Велико Народно събрание 1879 – 1911. С., 2001.

⁵ Палангурски, М. Избори по стамболовистки (1887-1894). В. Търново, 2008. Както се вижда от заглавието проф. Палангурски изследва парламентарния дебат от гледна точка на изборното законодателство, което прави като продължение на изследването си Избирателната система в България (1879-1911 г.). В. Търново, 2007.

изследователски труд. Достъпът до историческите извори е широк, тъй като стенографските протоколи могат да бъдат изследвани от всеки желаещ. Във времето на бума на електронните технологии може да се изкаже съжалението, че все още ги няма в Интернет и трябва изследването им да бъде по класическия за историка начин. Наред с тях са използвани и други източници за начеващата българска парламентарна практика.

* * *

Конституцията изисква свикването на Обикновеното Народно събрание на 15 октомври всяка година. След провеждането на изборите през септември 1879 г. княз Александър I издава указ за свикване на 21 октомври. Забавянето се дължи на два факта – политически и чиновнически. Князът и назначеното от него правителство са изненадани от победата на либералите в изборите, а и събирането на информация и документи за проведените избори се оказва трудна административна задача. Правителството е съставено от кръга на оформящата се консервативна партия, на която симпатизира и монарха. Но техните политически опоненти са се оказали по-добри в предизборната пропаганда и са успели да се наложат пред избирателите. Те държат огромно мнозинство – близо 140 от 170 депутати.⁶

Заседанията са открити с тронна реч на княз Александър I. В нея трябва да се отбележат поне две важни неща. Първото и по-сериозното е, че се полага практиката тронната реч да бъде своеобразна правителствена програма. Текстът явно е подготвен с участието на правителството и посочва пътя за развитието на младото княжество. Съществен елемент са изброяването на готовите проектозаконови, с които трябва да се занимава парламентът. Второто е, че самото появяване на княза в парламентарната зала и прочитането на речта с калпак на главата, предизвиква политическа реакция⁷. Възрожденското желание у либералите за равенство, ги кара да

---

⁶ Радев, С. Цит. съч. 180. С. Радев посочва числото 170 за брой на народните представители, което противоречи на данните от протоколите на парламента, където дебата започва при убеденост, че общият брой е 158.

⁷ Пак там, 181.

негодуват, че те са гологлави, а монархът не. Споменаван този факт само, за да подсказва, какви възможности се разкриват пред майсторите на демагогията в парламентарния дебат. Тронната реч съдържа конкретните теми за парламентарен дебат в I-то Обикновено Народно събрание. Те са интересни с вижданията на правителството за приоритетите в изграждането на държавата и поради това е добре да бъдат представени без съкращения и с кратък коментар. Ще ги групирам като спазвам подредбата от оригиналния текст. На първо място са законопроекти за общото устройство на държавата: за разделението на територията; за общинското самоуправление; за устройството на администрацията и за жандармерията. Интересно на второ място са поставени въпросите на онова, което днес наричаме инфраструктура – тези на съобщенията: законопроекти и правилници за устройството на телеграфите и построяването на пътищата; проект за тарифа на телеграмите и проекти за конвенции със съседните държави за пощите и телеграфите. Трето по ред, но не вярвам да е било по значение е устройството на Българската църква. Четвърти са група проектозаконали в стопанската област: за българските монети; за теглилките и мерките; за горите; за рудниците; за поземления данък и преките данъци. Последно са споменати законопроекти които засягат устройството на съдебните институции: за държавния печат; за съдебната организация; за мировите съдилища и за Върховния съд.

Всичко изброено показва ясна правова рамка за устройство на държава. Много пъти в историографията се е споменавал факта, че първото правителството е знаело своя работа, но не съм срещал точното описание, поради което дадох тук тази фактология. И най-прецизното око не било дало друго освен положителна оценка, когато вникне в материята. Административно-териториалното устройство, съдебната власт, органите за сигурност, връзките между хората, данъчната система и разбира се устройството на църквата. Към това трябва да прибавя, че през лятото на

1879 г. с устройството на министерството е поставено начало и на конкретната работа на изпълнителната власт⁸.

Но конституционният ред изисква конституиране на парламента като първа задача пред Първото ОНС. Ето защо стенографският протокол свидетелства, че веднага след края на тронната реч дебатът тръгва по процедурата за водач на парламента⁹. И ако принципът това да бъде най-възрастния народен представител е ясен, то се оказва, че следващата стъпка изисква възникване на парламентарното мнозинство. По думите на първия записан оратор – П. Каравелов, Първото ОНС трябва да започне да се движи в хипотезата на чл. 88 от Търновската конституция: „Щом се открие заседанието, Народното събрание под председателството на най-стария по години из помежду членовете си, пристъпа веднага към избор на председател и подпредседател“. Така без спор се вижда как текстът на основния закон влиза в пряко действие и то в самата зора на парламентарната демокрация. Може би практиката от Учредителното събрание, проведено преди няколко месеца е вече достатъчна, за да се приеме без спор тази процедура. Дори нещо повече приема се и да започне избора на редовен председател и подпредседатели. Попада се в трудност как да се определи кой е най-възрастния. Софийският митрополит Милетий предлага дядо Анто от софийски избирателен район да заема почетния пост. Т. Бурмов предлага Антим Видинский, председателят на Учредителното събрание като го обявява за най-възрастен и „по образование и по чин“¹⁰. Стенографът е записал, че се чуват гласове на съгласие, но М. Балабанов настоява за първото предложение, направено от софийския митрополит. Да отбележа, че правителството няма общо мнение по този наглед маловажен въпрос. Министър-председателят е на едно мнение, външният министър е на друго. Самият дядо Анто отказва с аргумента, че е недостатъчно образован. Гласове от залата отново издигат кандидатурата на първия водач на Българската екзархия Антим, но са записани неговите думи „не мога, не

⁸ Вж. по-подробна Методиев, В. Министерският съвет... 46-70.

⁹ Дневници на Първото Обикновено Народно събрание (отворено на 21 октомври – закрыта на 24) стенографически протоколи, второ собствено издание на Народното събрание. С., 1890 (по-нататък Дневници на Първото ОНС), 6-7.

¹⁰ Пак там, 6.

мога“¹¹. Нова серия от предложения – кой е най-стария, изникват от залата. Споменават се имената на Иванчо х. Пенчович, д-р Атанасович и П. Р. Славейков. Думата за трети път е на софийския митрополит Милетий с настояването за неговото предложение. Съгласието на неговия кандидат дядо Анто се получава под условието да му бъдат дадени като подкрепа, както е записано, „помощници“ митрополитите Милетий и Климент и това слага края на този дебат.

Изборът на най-възрастния народен представител за председател показва, че нашият парламентаризъм стартира с ясните си трудности, произтичащи от липсата на подпомагаща администрация. Никой не си е дал труд да се поинтересува кой наистина е най-възрастния. Но политически е по-важно, че току що възникващите партии все още не знаят за своята роля как да подготвят предложения по тази процедура, т.е. предварително техните ръководства да са направила тази справка. Възможността все пак да не е най-възрастния, а най-авторитетния сред възрастните показва свободата на спазването на принципите, с които се характеризира това начало.

В тези първи минути има и още един кратък запис, който ще даде тласък на дълги прения. Г-н Генов задава въпрос за легитимността на народните представители, свързана с конституционното задължение за навършени 30 години. Отговаря му народния представител Стамболов, че това е тема, която може да се разисква при избран постоянен председател.¹² На пръв поглед формално правилно, но има и политически подтекст. Когато парламентът се води, както се очаква от един от лидерите на неговата партия, тогава Стамболов, който явно е с отношение по темата, ще води и дебат.

Опитът на Атанасович да започне политическа реч, насочена към външнополитически теми и с това да даде конкретно направление на дебат отвъд тясно процедурните въпроси е прекъснат. Гласове от залата се връщат на чл.88 от конституция, който посочва, че под ръководството на най-възрастния се избира и постоянния председател. И тук именно ползвайки

---

¹¹ Пак там.

¹² Пак там.

хода на заседанието се разгръща политически сблъсък. Искайки незабавно гласуване, либералите, които имат мнозинство настояват да поемат и конкретната власт над събранието. Консерваторите искат временно ръководство, за да се изпълнят някои важни дейности по проверката на законността на изборите. Тезата, че постоянен председател не може да бъде избран от нелегитимни народни представители¹³ звучи съвсем адекватно.

Спорът, който се води е значим, тъй като се отнася до легитимността на парламента. Кога започва да функционира политическата дейност. Дали след като най-възрастния народен представител е заел мястото на председател или когато е избран постоянния председател? И това при условие, че държавата е монархия и нейния политически парламентарен дебат фактически вече е възникнал с тронната реч на княза. А тя съдържа в себе си цялата правителствена програма. Но ако има значим проблем, той се отнася до легитимността на самите народни представители. Дали те могат със своя вот да бъдат действително законодатели, т.е. да произвеждат решения, които конституират Народното събрание.

Консерваторите чрез своя министър на правосъдието Димитър Греков търсят протакане на избора на постоянен председател. Стамболов е либералът, който иска избор и се позовава на Конституцията, която предполага гласуване – тайно, явно и лично за всеки проблем, който изниква в залата. Така се търси развръзка в гласуването, защото ако то се състои либералите ще получат реализация на своето мнозинство. Намесва се и П. Р. Славейков, който адресира нерешения проблем с легитимността на народните представители към правителството. Ако някой носи отговорност това е то¹⁴, а то е консервативно, т.е. сърдете се на себе си. Дори Славейков директно атакува Греков в качеството му на министър, че той персонално носи тази отговорност. Това че правителството трябва да свърши проверката на законността на избрани депутати е по аналогия с дейността на руското окупационно управление, което е решило тази задача при съставянето и функционирането на Учредителното събрание.

---

¹³ Пак там, 7.

¹⁴ Пак там, 8.

В крайна сметка по предложения на „помощника“ на водещия заседанието дядо Анто – митрополит Милетий се стига до гласуване, с което се решава да се пристъпи към избор на постоянен председател. Последният оратор на консерваторите, който се опитва да отложи избора е министърът на външните работи Марко Балабанов. Неговият аргумент е, че правителството няма точна информация за легитимността на изборите и затова князът не е свикал събранието на посочения в конституцията ден – 15 октомври, а на датата 21 октомври. Към този момент това което знае правителството е броя на избраните – 178, а присъстват 89. И ако това е кворум, то защо трябва да се лишават от правото да избират свой председател останалите 69 депутати.¹⁵ Вероятно консерваторите са се надявали в тази бройка да имат свои привърженици, с което да получат мнозинство. Както ще се види тази тяхна надежда е била илюзорна, но е и възможна към онзи момент, тъй като политическите партии са били в своето начало и получаването на точна информация от цялата страна е било задача, изискваща много време. Упреците са отправени и към присъстващия министър-председател и избран за народен представител Тодор Бурмов. Той също се опитва да отложи избора. Атаките на либералите чрез Стамболов, Каравелов и Славейков се засилват, като дори в един момент, за да елиминира съпротива на министрите, Славейков казва: „Никой закон не прави правителството отговорно“¹⁶, визирайки естествено проверката на изборите. Водещият заседанието митрополит Милетий, отстоявайки линията на правителството и консерваторите използва факта, че той трябва да постави на гласуване този проблем и решава наново да протака. И тогава Петко Каравелов решава да се обърне към другия „помощник“ на дядо Анто – епископ Климент, човек от противниковия лагер, но имащ авторитет сред всички. Въпросът е зададен персонално към видният възрожденец Васил Друмев. Той замълчава, за да въдвори тишина и в тази леко театрална атмосфера се произнася: „Във всяко събрание най-важния закон е

---

¹⁵ Пак там.

¹⁶ Пак там, 12.

вишегласието¹⁷ и подлага спора на гласуване, което се печели от либералите. С този акт се очертава политическата перспектива на Първото ОНС – мнозинство на либералите.

По предложение на Петко Каравелов се решава да се гласува тайно и първо само за председател. Не се правят никакви предложения, а се призовават народните представители да пускат бюлетини с техния избор пред избраната комисия. Епископ Климент съобщава резултата: с 55 гласа е избран Петко Каравелов, а втори е самият обявяващ с 29 гласа. Следват петима депутати с по един глас (дали е бил техния ще остане тайна) и 2 празни бюлетини. Следващото гласуване ще определи и подпредседателите – Христо Стоянов – 68 гласа и Георги Тишев – 62 гласа.¹⁸

Така с участието на 91 депутати се решава този първи процедурен дебат, който има и своята ясна политическа страна. За българските политици изразеният от Васил Друмев принцип за мнозинството става първият научен урок в работата на обикновения български парламент. Волята на избирателите се проектира във волята на Народното събрание. Българският модел на демокрация взима своето от действащата политика. Приложение на нормите за устройство на държавата, идващи от конституцията постигат най-важно – да се реализира именно демократичния дух на първия български основен закон. Конституционната практика взима правилната посока към парламентарна демокрация.

Второто заседание се отлага поради липса на кворум, но на 23 октомври дебатите са подновени в присъствието на 102 депутати. Липсата на проверка за избора на народните представители продължава да прави несигурна обявената бройка на депутатите. На третото заседание заявеното числото е 158. Заседанието е посветено на две теми – дали е постъпено правилно при отсъствието на твърде голямо брой народни представители да се избира постоянното ръководство на парламента и как ще се извърши проверката за легитимността на народните представители, където възлов се очертава въпроса за спазването на конституционното изискване депутатите

---

¹⁷ Пак там.

¹⁸ Пак там, 13. Резултатите от гласуването за подпредседатели показват също няколко човека с по 2 гласа, но и значително повече празни бюлетини – 8.

да са с навършени 30 години. По втората тема отново се появява Стамболов. Сега той отново не иска дебат по тази тема, защото твърди първо, че кой е избран не е въпрос на възраст, а на желание на избирателите¹⁹ като подчертава: „Всеки от нас е представител на 10 000 души, и такъв е станал със своите способности, със своето знание, със своята любов към отечеството и честността си; и станахме представители, за да защитаваме нашия народ, както го представлявахме и на друго място“.²⁰ Той е автор на още една знаменателна сентенция при този дебат: „Всеки от нас се предполага да знае и разбира Конституцията тъй, както му диктува неговия ум и съвест“²¹. Става ясно, че следващата отправна точка за дебата по възрастта ще бъде когато има правилник. Първо се протака по избирането на председател и след това се оправдават с правилника. Ясно е, че част от депутатите имат проблем с изискваната възраст. Именно дебатът по тази тема е свързан и с реплика на председателя на парламента П. Каравелов, която не може да бъде подмината. Стамболов и неговите опоненти си разменят турски поговорки, при което председателят призовава в Народното събрание, да не се говори на турски език, тъй като има подвиквания на депутати от залата, че не разбират ораторите²².

По споровете около легитимността на събранието особен интерес според мен има позицията на Балабанов, представена като правителствена. И тъй като в това продължение от предходното заседание, той я систематизира по-ярък начин преди да я тълкувам, ще цитирам една част от нея: „Има един вечен закон, закон който всички знаят. Именно Вие, сътрудниче приятелю Стоянов, който сте законоведец, който знаете римско право, Вие знаете, че никой не може да дава по-вече от това, което има. Както човек не може да дава повече отколкото има, така и едно Народно събрание, - каквито викове, мнение и страсти да преобладават – не може да даде, нито на себе си, нито на другото, повече от това което има /голямо ръкоплескане/... Като член от Министерството /разбирай Правителството –

---

¹⁹ Пак там, 21-22.

²⁰ Пак там, 22.

²¹ Пак там, 31.

²² Пак там.

б.м. В.М./, има да повтори нашата декларация, която завчера направи правителството, именно че като има още много представители, които не са пристигнали още, то не може да одобри пристъпването към избор на постоянно бюро; ... правителството казва, като намира, че **насилно** е от едно Народно събрание, което не се е облякло с окончателен характер да избира постоянно и окончателно бюро. Отбелязвам ви, че тази декларация става на време и считам за задължение от страна на правителството, да го заявя, а от друга страна събранието е свободно да решава каквото ще²³. Балабанов дава опорни точки на които е изграден парламентарният ред в продължение на столетия: пълното присъствие на депутатите; тяхната легитимност; правото на правителството да не е съгласно с мнозинството и в крайна сметка правото на парламента да постъпи, каквато е волята на мнозинството. Но особено проникателно е от негова страна да припомни в началото на българския парламентаризъм древната мъдрост, че никой не може да направи повече, от това което е. При това приложена не към една отделна личност, а към сбор от хора, които произвеждат образа на една институция – в случая парламента. Така съвсем на време, още в началото става ясно, че институциите на модерна България ще бъдат такива, каквито ги правят хората, които работят в тях. И от особено значение това е за представителните държавни институции, каквото е и Народното събрание. Думите на Балабанов продължават започналата практика в Учредителното събрание да се поставят акценти върху основни теми, които ще се окажат съпътстващи развитието на парламентарната демокрация не само в България, но и в целия европейски и американски свят в продължение на тогавашния и следващите векове.

Заседанието има и принос към нов дебат – кога министрите могат да вземат думата и как се прилага конституцията в този и текст. Но това само се маркира. Първото Обикновено народно събрание довършва своята конструкция като избира и секретари. В избора има две важни неща. Първото е в категорията на любопитните новини, когато по процедурата – дали е изчерпана темата председателя Петко Каравелов предлага да се

---

²³ Пак там, 33-34.

гласува, който е за с бяло зърно, а който е против с черно, но депутатите отказват, вероятно намирайки го за обидно²⁴. Но второто е далеч по-сериозно. Изборът на секретари показва съотношение между 69 до 89 гласа за либералите и твърди 13 гласа за консервативен кандидат.²⁵ На дневен ред излиза въпроса за правилника. Поставя се практиката за използване на правилник от предходен парламент, до изработване на свой²⁶. Това ще е основа на дълголетна традиция, като всеки следващ парламент ще допълва и усъвършенства направеното от предишните. Но дебатът остава за следващо заседание.

На 24 октомври 1879 г. започва приемането на правилника за работа на парламента. Заседанието е открито от председателя, който вече споменава по-голямо число за броя на избраните народни представители – 160. Темата за легитимността на депутатите се появява отново за малко, като новият момент е даден за пореден път от Стамболов. Този път той се позовава на текстове от действащото изборно право, което дълго ще е негова приоритетна политическа работа.²⁷ Според него Окръжният управителен съвет, когато обявява кой е получил най-много гласове, фактически е дал легитимност на избора.²⁸

Но основната тема е достатъчна, за да ангажирана напълно вниманието на депутатите. Няколко са спорните моменти в самата процедура по разглеждането и приемането на правилника. В началото се появява темата от Учредителното събрание – дали да се приема изцяло текста подготвен от комисия, водена от д-р Моллов или да се приема текст по текст, ще рече член по член. Краткият спор между Стамболов, хаджи Минчо и Паничерски, в който младият и активен депутат губи в аргументите завършва с гласуване и в полза на четенето текст по текст.²⁹

---

²⁴ Пак там, 35-36.

²⁵ Пак там, 36.

²⁶ Пак там, 36-37.

²⁷ Вж. по-подробно, М. Палангурски, цит. съч., където това е показано с огромна по обем фактология, доказваща задълбочената работа на бележития държавник в областта на изборното законодателство.

²⁸ Дневници на Първото ОНС, 45.

²⁹ Пак там, 40-41.

Съществен дебат за бъдещето на парламентаризма се провежда при приемането на чл. 9. Очертавайки правата на парламентарните комисии се стига до въпроса може ли парламентарна комисия да изисква информация или както е казано „разяснения“ от министрите и да ги кани в своите заседания. Това е съществена част от парламентарния контрол. Въпросът е, как ще се тълкува конституционния текст, където пише, че министрите могат да бъдат питани от депутатите³⁰, но не и от техните институционални парламентарни форми, каквито са комисиите. Председателят Каравелов счита, че конституционния текст е достатъчен и не е нужно правилникът да дописва конституцията³¹. Тази теза, а и целия дебат се развива на фона на твърдението на народния представител Станчев, че „единствения тълкувател на Конституцията е Народното Събрание“³². Какви са детайлите в отношенията Парламент – Правителство е сърцевината на парламентарната демокрация. И тъй като конституционният текст е слаб в тази посока, то конституционната практика е тъй важна.

В споровете участват най-добрите оратори, оформили се в тази 1879 г. – Стамболов, Славеиков, Хр. Стоянов, Паничерски, Моллов. Тезата срещу записването на тези задължения на министрите и Министерския съвет е в тълкуването на текста от конституцията, че изпълнителната власт е длъжна към Народното събрание, а не към неговите комисии. Дори аргумент в тази посока е, че общуването на комисиите задължително трябва да става само през ръководството на парламента е не директно, защото така ще се наруши конституцията. Председателят, който не иска този текст, завършва дебата като поставя на гласуване и искащите като Стамболов комисиите да могат да питат министрите губят. Депутатите от Първото ОНС не успяват да доразвият тези конституционни норми, донякъде притеснени и от факта, че такива задължения могат да се прилагат през конституцията или законите, а правилникът не е закон, защото не се публикува с указ и не носи подписа на

---

³⁰ Конституция на българското княжество, чл. 107. В чл. 106 обаче е записана и хипотезата за съдействие между министрите и Народното събрание.

³¹ Дневници на Първото ОНС, 55. Дебатът за парламентарния контрол е от с. 55 до с. 57.

³² Пак там, 44

княза. Това последното е поредния интересен факт за самочувствието на първите български парламентаристи.

На следващия 25 октомври продължават обсъжданията на правилника. Отново при откриването на заседанието числото на общия брой депутати е 160. Това е заседанието на което окончателно се приема правилника. Основният дебат е върху начините на гласуване и по-конкретно как да се изразява положителния и отрицателен вот. На пръв поглед елементарен въпрос, но споровете показват страховете, че ако не е ясно начина на гласуване, може да се получи резултат, различен от волята на гласуващите. Тези страхове са изразени от консерваторите и то чрез църковната част сред тях. Митрополит Милетий дава пример още от църковно-народния събор през 1971 г. за изработването на екзархийския устав³³. И тъй като в изказването си предизвиква Стамболов, споменавайки, че когато човек е млад е склонен да мисли, че всичко му е ясно, то и той влиза в спор с него. Щом е казано на български език какво се гласува не може да стане проблем, е мнението на младия народен представител. Но истинския пример за политическо ръководене на гласуването е на епископ Климент: „Ако аз съм председател, например може да кажа: който е на това мнение да си вдигне ръката и аз не дигам“³⁴. (И през XXI век у нас има проблем с разбирането какво се гласува от мнозинството в пленарната залата.)

Решението на въпроса е да се определи, че положителното гласуване има при вдигането на ръка или ставането прав, а невдигането и седенето е изразяване на отрицателен вот. Това е важно като се има пред вид, че броенето е фактическото взимане на големи за държавата решения. Бъдещата история ще покаже, че опитите да се подмени мнозинство, да се оттегли подкрепа от правителство е било свързано с този въпрос – гласуването и броенето на гласовете. Нека само да припомним, че в британския парламент и до днес големите гласувания се провеждат като гласуващите „за“ излизат през една врата, а гласуващите „не“ през друга,

---

³³ Пак там, 66.

³⁴ Пак там, 67.

като и на двете врати стои квестор, който на висок глас брой преминаващите покрай него депутати.

При обсъждането на чл. 24 се провежда кратка дискусия за видовете наказания при отсъствие на народния представител. Тук значимия въпрос е може ли да се отнеме мандат на избран народен представител, след като е определено от мандатната комисия, че е редовно избран и няма касиране поради изборни причини. Глас от залата, неидентифициран от стенографа, иска да се губи право на народен представител, когато отсъства депутат без знанието на председателя. Мнението на П. Каравелов е кратко и ясно и прекъсва възможността за нови спекулации: „Това право не дава Народното Събрание, но народът“³⁵. Така санкцията – лишаване от пари остава единствена. Без да влизат в дебат за смисъла на мандата в демократичната държава, народните представители от Първото ОНС взимат правилното решение, защото се опират на вярната база – волята на избирателите.

На следващото заседание започва най-сетне проверката на легитимността на народните представители – тема безспорно най-интересна и изследвана³⁶. Нека все пак да подчертая, че тронното слово, избора на ръководство, приемането на правилник и началото на проверката отнемат по-малко от седмица парламентарно време. Бързината, с която действат депутатите в Учредителното събрание и сега е впечатляваща, защото те и не пропускат важни въпроси, по които да дебатира. Проверката започва при присъствие на 105 депутати от общия брой, който отново е 160. Дебатът е за вида на проверяващия орган³⁷. Сблъскват се два възгледа – на Станчев за една комисия, избрана от парламента и на министъра на просвещението и народен представител Атанасович за секции, създадени от парламента, които се проверяват една друга. Неговото предложение е аргументирано основно с чуждестранен опит³⁸, но има и принципни аргументи. Така Атанасович, както и д-р Цачев предлагат на вниманието на депутатите принципа, че „комисията не може да бъде и съдия и подсъден“. През цялото

---

³⁵ Пак там, с. 73.

³⁶ В. Методиев, с. 70 и сл.

³⁷ Дневници на Първото ОНС, от с. 79 до с. 83 се развива дебат по тази тема.

³⁸ Пак там, с. 79.

време защитниците на тази теза представят възможността с варианти – две комисии, като една проверява всички депутати, а втората проверява проверяващите; секции, което могат да бъдат 1,2,3 и повече в зависимост от броя на депутатите като първата проверява втората, тя третата и последната първата. За по-голяма сигурност и за да се избегнат влияния върху проверяващите, консерваторите предлагат секциите да се формират с жребий. Както и в Учредителното събрание липсата на аргументи се замества с находчиви фрази. В случая Стамболов се противопоставя, като казва: „... аз мисля, че не сме дошли да играем комар тук и да избираме по жребии“³⁹, с което безспорно внася яснота за своите съпартийци, станали народни представители. Да се държи на принципа на мнозинството, формирано от волята на избирателите би било по-добре за развитието на парламентарната култура, отколкото такива примери. В дебата срещу консерваторите се оформя добър блок от говорители, с което в крайна сметка се избира 9-членна комисия, в чийто състав не присъства виден деец на консерваторите, докато в нея е самия П. Р. Славейков. Предложилият формулата на най-малката възможност за влияние при проверката министър на просвещението получава едни глас за участие в комисията, вероятно неговия, тъй като гласуването е тайно. В такова малцинство се намира разума при възникването на парламентарния дебат.

На това заседание Първото ОНС взема и друго важно решение, по което няма дълги и конфронтращи се дебати. Посочват се няколко случая за околии, където по различни причини не са проведени избори. Това налага частичен вот и събранието се съгласява да се проведе в „бъдещата неделя“, предложение дошло от един глас в залата и подложено по най-демократичния начин на гласуване от председателя. Така вътре в две седмици след като е започнала сесията, т.е. към дата 5 ноември 1879 г.⁴⁰ се вижда възможност за конституирането на първия български парламент, което да се постави като постижима задача, при условието на няколко сериозни дискусии и видими проблеми. Трябва да се направи допълнение,

---

³⁹ Пак там, с. 81.

⁴⁰ Пак там, с.85

че това се вижда възможно и поради явно голямото мнозинство, което дава мажоритарната система на либералите.

Поредното заседание на 29 октомври се открива в присъствието на 108 депутати и започва необичайно. Думата е поискана от министъра на вътрешните работи, който е и министър-председател Тодор Бурмов, за да отговори на въпрос повдигнат от депутат, това е Стамболов в предишното заседание – защо не са се провели избори в СевлиеВСки окръг.⁴¹ Няма да е пресилено ако споделя, че това е своеобразен рожден ден на парламентарния контрол, въпреки че събитията ще отидат в друга посока. При липсата на конкретни правила, в току що приетия правилник, инициативата на Бурмов дава възможност да възникне контрола над министрите. Процедурата е оформена като писмо, подписано от председателя на парламента и един от секретарите и изпратено до министъра на вътрешните работи. Преди самите обяснения на Бурмов, той прочита писмото, което е инициативата за неговото влизане на трибуната.

Словото на министър-председателя по същество представлява тежка конфронтация между законодателната и изпълнителната власт, която се води от княза. След като той описва правилата по избирателния закон, приет от Учредителното събрание как се провеждат частични избори и след като е ясно, че няма хипотеза за частични избори при несъстояли се избори, т.е. констатира законодателна липса, Бурмов се спира на по-важния въпрос – може ли парламента да разпореДИ на правителството да проведе частичен избор на точно определена дата. „Изпълнителната власт принадлежи на Княза и на ония органи, които той назначава. Народното събрание има свои особени функции, които имат важността си, но при всичката си важност не може да дели изпълнителната власт заедно с Княза, както законодателната власт е разделена между Княза и Народното събрание“⁴². Ето как вече фронтално ще се сблъскат фактическите постановки на конституцията, които са предадени и тълкувани точно и трябва да се подчертае много дипломатично от премиера и реалната политическа ситуация, произтичаща

---

⁴¹ Пак там, с. 87.

⁴² Пак там, с. 89.

от изборната победа на либералите. Бурмов завършва своята реч с изискването да се спазват конституционните и законовите изисквания, ще рече правовия ред, поради което няма да има частични избори в Севлиеви окръг.

На трибуната застава Стамболов. Началото на неговата атака е в законодателния пропуск. Той акцентира, че споменатите норми от министър-председателя не засягат конкретния случай, т.е. няма неспазване на закона. Правейки комплимент на министър-председателя Т. Бурмов, Стамболов се опитва да представи решението на парламента, като основание правителството да проведе избори, а не като акт, който е задължителен за изпълнителната власт, защото му е ясно, че конфликтът ще отиде към монарха, а там конституционни тълкувания не са възможни.

След него на трибуната застава друг министър, този на правосъдието Д. Греков. Юристът защитава своя министър-председател с правното изясняване на темата за тълкуването. Интересно, че не се спира на въпроса как и на какво основание парламента тълкува, а атакува, като изяснява, че тълкуване има тогава, когато се опира на част от самия закон, който е предмет на дискусиата. И формалната част е, че законът дава 20 дни най-къс срок, а парламента е взел решение, което иска избори в 8-дневен срок. Определянето на нов срок не е тълкуване, а промяна на текст, т.е. нов закон. Целият патос на министъра на правосъдието е построен върху темата за тълкуването, като се спира пространно на текста от избирателния закон и обяснява, че законът може и да не изброява детайлно изключенията. В крайна сметка не опира до политическите въпроси за разделението на властите както прави Бурмов. Това е прекрасен пример когато се провежда политическа защита, единствено и само с формално правни аргументи.

Отново се дава думата на Стамболов⁴³. Този път той се изказва срещу думите на двамата министри, които са „докачили“ Народното събрание. Тези нападки, както и опитите да се тълкуват текстовете на закона от министрите и да се правят анализи на възможностите на Народното събрание да тълкува законите, чрез свои решения в крайна сметка имат един-единствен въпрос –

---

⁴³ Целият дебат вж. пак там, от с.89 до 97.

какви ще бъдат отношенията между Парламент и Правителство при условията на Търновската конституция.

Двамата министри взимат своеобразни дублики от думите на Стамболов без да допринесат с нещо за дебата. Министър-председателят, когото всички признават за авторитетен човек се опитва да намери и меката форма на това противопоставяне като заявява, че и да има допусната грешка от страна на депутатите, то е поради факта че сме народ, който влиза в „нов конституционален живот“⁴⁴. Към дискусиата се присъединява и П. Р. Славейков, за да усилва със своя авторитет позицията на колежата си Стамболов. С това се изчерпва темата. Любопитно е, че нито един депутат от оформящата се консервативна партия не влиза в дебата. Той се изнася от двамата министри срещу двама депутати от либералите.

Това заседание ще завърши с няколко теми, които се дискутират по-скоро информационно, но има и един акцент за работата на правителството, отново поставен от Стамболов. Говорейки за министъра на финансите в тема, свързана с търговски въпроси, активния оратор на либералите заявява, че дейността на министрите не е важната тема, защото предстои отговор на тронното слово. И именно там се очаква да бъде даден и решителния политически сблъсък между мнозинството и правителството.

На 3 ноември 1879 г. се провежда най-дълготрайния дебат от всички до този момент⁴⁵, тъй като започва да се чете и приема доклад за легитимността на изборите и в частност на всеки един от народните представители. Докладчикът Илия Цанов уточнява липсата на всички документи, за което носи отговорност администрацията. Но това не предизвиква познатите вече атаки към правителството. Спорно се явява отново процедурното решение – дали докладът да се прочете и приеме като цяло или по избран народен представител един по един. Тази тема за реда на приемане на проекторешение от Народно събрание започва от Учредителното събрание с рапорта на конституционната комисия, продължава през правилника и стига до дейността на мандатната комисия.

---

⁴⁴ Пак там, с.94.

⁴⁵ Пак там от с. 106 до 143.

Препъни камък обаче се оказва текста от току-що приетата норма за работа на парламента, че всяка създадена комисия, преди да внесе за разглеждане свой доклад, трябва да го представи на депутатите три дни преди разискванията⁴⁶. Този път министрите-консерватори могат да обвинят за административни нередности, доминирания от либералите парламент. Ето защо и реакцията на Стамболов е остра, който защитава дейността на колегите с присъщите на либералите аргументи: „Сега като нямало протоколи комисията виновна. Ако иди дъжд в София, пак комисията е виновна“⁴⁷. Дебатът ще се изостри именно за споменатия активен либерал, но в друг аспект – неговата възраст.

Докладва се резултат от изборите в Търновски окръг – Русенска околия. За избрани се предлагат г-н Попдраганов, избран с 1366 гласа, т-н Др. Цанков с 843 гласа и г-н Стефан Стамболов с 845 гласа. На трибуната застава д-р Цачев, който поставя началото на дебат, който спокойно може да наречем скандалът „Стамболов“. Ораторът напомня конституционното изискване за 30-годишната възраст, необходима за да бъде избран народен представител и съобщава, че по сведения, подписани от търновския кмет – Г. Живков, приятел на Стамболов, споменатата личност е на 25 години⁴⁸. Веднага става защитник от либералите – Паничерски. Неговите първи аргументи са антропологични – когато видиш един човек, то може да определиш възрастта по физиономията. И след като няма документи, то трябва да влезе в действие този инструмент – а Стамболов, според Паничерски видимо е между 30 и 40 години и „има достатъчна старост“. На това лекарят д-р Цачев находчиво прави реплика, че видимите белези на възрастта не могат да бъдат политическа привилегия.

На трибуната започва първата си защитна реч, атакувания депутат. Първият му аргумент е изцяло политически – избирателите му знаят не само годините му, което според него не е толкова важно, но неговата дейност за възраждането на българския народ и то по време, по което обвиняващия го Цачев е „влачил“ турска сабя. Виждаме как се въвежда политическата

---

⁴⁶ Пак там с.108-109.

⁴⁷ Пак там, с.110.

⁴⁸ Пак там, с. 116. За по-подробно разглеждане на дебата вж. от тази страница до с.134.

острота – облягане на революционното движение, безспорна ценност и атака през принадлежност към бившата, чужда власт. Дори опитът на председателя Каравелов да го прекъсне с находчивата мисъл, че в парламента всички са еднакви, не може да скрие атаката, нито да я притъпи. Основно остава аргумента с избирателите, които 22 дни са можели да гледат разлепения списък по „дуварите“.

Следващия защитник е самия П. Р. Славейков. Той остава верен на лицемерието, характерно за него от зимата на същата година при дебатите в Учредителното събрание⁴⁹. Този път демагогията е насочена към това, че има само спорове, а няма решения. Един вид защо губим времето си. Няма нужда от препирни, а че смисълът на тяхната работа е политическия спор, политическия дебат и без него не би трябвало да ги има и тях, това остава като че ли неразбрано. Но Славейков не се спира. Вижте следващия аргумент. Когато няма документация за възрастта на населението от империята, защо да се спори, това означава (спорът) да се познава възрастта като при животните – конете по зъбите, воловете по рогата⁵⁰.

На трибуната застава министър-председателят. Той въвежда два нови аргумента единият от документален характер, вторият от институционален характер, за да подчертае, че Стамболов няма необходимата възраст. Представя документ, поискан от правителството от Одеската семинария, където е учил оспорвания депутат. Отговорът, подписан от ректора и изработен на базата на съществуващата там документация показва, че въпросната персона е на 24 години. Представя и направената справка за подлежащите на набор в Търновския окръг, където Стамболов е записан на възраст между 24 и 25. Наред с аргументите на Т. Бурмов прави изключително впечатление, неговото определение къде е силата на един парламент: „Неговата сила, неговата важност (в смисъл значимост – В.М.), както и важността на всяка една власт, (се – В.М.) състои в съблюденето и строгото пазене да се нигде не остъпа от закона“ и по-нататък: „Не забравяйте г-да, че Народното събрание има да върши дела заедно с

---

⁴⁹ Вж. В. Методиев, Учредителното събрание, извори и коментари, анализът на дебата за двукамерен парламент с.268-282.

⁵⁰ Дневници на Първото ОНС, с. 118.

изпълнителната власт. Дело, за което человете в първите времена мислили, че само божеството може да го върши... Понеже всичкият народ не може да се събере на едно място, то е необходимо да излязат някои от средата му, за да представляват вярно, както него, така също и **неговият разум** (подч. от мен В. М.)⁵¹. Така е. Остава да се мисли по възможност без спекулации дали това е представителството на мнозинството от българите и дали това е неговият разум.

За консерватор като министър-председателя Тодор Бурмов важно е и още една тема, още един аргумент. След като учредителите премахнаха всички цензове – имотни, образователни, сега остана само един – възрастовият. И него ако не спазват политиците на модерна България, то те се лишават от инструмент за обективна гаранция в търсенето на силно и разумно представителство: „най-важната гаранция е да бъдат депутатите зрели и опитни, които могат да разсъждават работите на народа“⁵². Не много дългата реч, може би около 15 минути е достатъчна, за да ни убеди в последователния консервативен характер на следваната от премиера на първото правителство и неговите колеги политическа линия.

В последвалото кратко изказване на Стамболов и той решава да отиде при темата за представителството, но напускатки категорично полето на закона: „Аз не съм избран по агитация на администрацията, а по собствената любов на народа, по неговото знание, че ще защитавам неговите интереси“⁵³. Емоцията на хората, тяхната любов е по-важна от всякаква администрация, ще рече от всякакви опорни пунктове на правилата. И тук не трябва само да се вижда повърхностната защита, а мисля и да се надникне малко по-надълбоко. Този аргумент на Стамболов не са важни законите, важното е емоцията на хората, струва ми се е напълно разбираем за депутати, а вероятно и за хората на българското общество извън залата.

Поради това и познавача на социалната психология на обществото ни през XIX век Петко Р. Славейков прекъсва следващия оратор на

---

⁵¹ Пак там, с. 120.

⁵² Пак там, с. 121.

⁵³ Пак там.

правителството Д. Греков само с едно изречение: „Народът го е избрал и догде се не отрече, той е депутат“⁵⁴.

На трибуната се изреждат група защитници, учили в Одеската семинария или знаещи нейните правила, за да кажат, че никой не е давал точни сведения за своята възраст – Панов, Гюзелев все партийни съратници на Стамболов. Репликите, че всеки който е учил в Русия е получавал документ от българската община, на която е принадлежал, т.е. от хората които са го познавали от дете, не се чуват в залата. Несправедливо звучат думите на Стамболов, че е оставен да се защитава сам, защото освен споменатите до тук 4 негови съпартийци на трибуната застават още двама. И продължават водещия аргумент на тази защита – избирателите знаят на колко е години. Интересно е, че никой не се е сетил да попита, а дали избирателите са знаели, че има такава норма в конституцията. Но избирателите по-всичко изглежда са свещено тяло и с такава негативна конотация не могат да влязат като пример в дебата.

След три часа председателят Каравелов решава да постави на гласуване дали Народното събрание ще приеме Стамболов за народен представител. На неговия процедурен въпрос дали трябва да се отлага казуса „Стамболов“, подкрепя идва от, както е записано в протокола „(малцина)“⁵⁵. Със същия резултат завършва и гласуването, с което се одобрява мандата на търновския депутат. Този път „малцина“ са тези които гласуват против.⁵⁶

При следващите проверки синдрома „Стамболов“ се появява при друг търновския депутат Минко Радославов. И за него правителството разполага с документ, че няма навършени 30 години и към момента на клетвата е на 28. Любопитно е, че консервативната съпротива е сломена, защото когато председателя поставя на гласуване мандата на Радославов нито един депутат не гласува против⁵⁷. И веднага след това е представен документ от Одеската семинария, при гласуването на мандата на А. Хранов, че той е на 25 години. Изказването на министър-председателят, който оповестява този факт е

---

⁵⁴ Пак там, с. 122.

⁵⁵ Пак там, с. 134.

⁵⁶ Пак там.

⁵⁷ Пак там, с. 135.

прекъснато на два пъти, описвани от стенографа със смях и „хо-хо“. Трите часа си казват своето. Да се мисли сериозно и да се води дебат явно не е било възможно. Дори един опит да се проведе сериозна дискусия за редовността на самите избори в един от районите на Търновски окръг не успява да събере сериозно внимание от страна на народните представители.

На 5 ноември заседанията продължават с приемането на доклада на мандатната комисия. Стилът и аргументите не се променят съществено. Сблъсък по познатата тема – правителството не е подготвило и провело добре изборите, дава възможност на министъра на правосъдието да тълкува по свой си начин парламентарния контрол. Нападки на Стамболов се определят от Д. Греков като интерпелация, ще рече питане, поради което той иска да има дума за отговор⁵⁸. На това заседание зачестяват и примерите за намеса на чиновници в изборния процес, което не може да се определят като значим аргумент, поради простия факт, че изборите са спечелени от партията, която няма нито един представител в правителството. Продължаването на дебата при изчерпани аргументи и при ясно политическо мнозинство дава възможност на председателят Каравелов да използва познат парламентарен инструмент – парламентарната гилотина. При записани 20 човека, които искат думата за дебата – вината на правителството за провеждането на изборите в Сухиндолската околия, той пита депутатите дали въпросът е изчерпан и прекратява дебата по посочената тема⁵⁹. В по-нататъшната проверка не липсват и нови примери по скандала Стамболов. Избраният от Ловешка околия П. Станчев е на 24 години, но това вече предизвиква в залата само „веселост“⁶⁰. При проверката на изборите се появява и случай с човек, който е бил осъден. Но до края на работата на мандатната комисия този въпрос не успява да бъде прояснен.

Специален интерес е решението на Първото ОНС при проверката на изборите в три околии на Силистренско. Обявени са за избрани 8 човека – 4 турци и 4 българи. Но резултат е бил само от турски депутати. По тяхна

---

⁵⁸ Пак там, с.146-147.

⁵⁹ Пак там, с.150.

⁶⁰ Пак там, с.155.

инициатива обаче те са лишили част от тях, за да има грамотни хора и така са обявени за избрани българските представители. Тези думи на депутат П. Горбанов⁶¹ предизвикват кратък дебат. С участието на Стамболов и Станчев. Председателят Каравелов много бързо го прекратява и остава съмнението за тази изборна манипулация в полза на грамотността. Подобни проблеми се явяват и в други райони, където има компактно турско население – Варненска област, Шуменска околия.

Скандално е и избирането на един от софийските депутати. Според официалните документи Хр. Стоянов е избран с 403, а следващия Модрохай Хаим с 320 гласа. Конфузното заявление е свързано с дейността на изборното бюро, което при приближаването към мястото на гласуване на голяма група от еврейската община обявява гласуването на приключило. Лесно може да се направи извод, че резултатът е може да бъде променен от хора, чийто вот е обърнат по малцинствени причини.⁶²

На 6 ноември 1879 г. освен споменатите прегледи на изборите, където излизат малцинствените въпроси, председателят Каравелов поставя на дневен ред следващата голяма тема – отговорът на тронното слово. В дебата се включват депутати както от оформилото се мнозинството на либералите и така и някои от консерваторите. Ясно става, че изработването на отговора може да бъде дело първоначално на една парламентарна комисия, за да може да бъде разгледано в пленарната зала. Пристъпва се към таен избор на 12 човека⁶³. С най-много гласове е Антим Видинский – 98, но следван плътно от лидери на либералите П. Славейков – 97, Ил. Цанов 96 и Ст. Стамболов 92. Ораторите на консервативната част получава единични гласове, най-много епископ Климент – 22 и по този начин опозицията има осигурено мнозинство. Фактът че Антим отказва да бъде реален водач, посочва класирания се на второ място като естествен лидер на комисията по отговора на тронното слово.

След като на 9 ноември се завършва окончателно проверката на изборите, на 14 ноември настъпва очаквания политически отговор на

---

⁶¹ Пак там, 163.

⁶² Пак там, 164-165.

⁶³ Краткият дебат и избор вж. Дневници на Първото ОНС, 191-192.

парламента по тронното слово в присъствието на 102 от 158 народни представители. С този дебат ще се ознаменува начало на темата за доверие и недоверие на Народното събрание към Министерския съвет. Както вече споменах прочита се очакваната оставка на Антим и се дава думата на П. Р. Славейков да докладва съставения отговор от вече 11 депутати.⁶⁴ Текстът е издържан в стила на монархическа държава „преданост на населението към Свещеното лице на Своя Избранник“, на признателност към император Александър II, уважения към международния ред, което отнема около една трета от текста. Специално място се отделя на работата по изграждането на войската. След монархическия институт това е институцията, на която се надяват българите в изпълнение на своят национален идеал и поради това е естествено да има този акцент в отговора на тронното слово, веднага след положителните оценки, свързани с външнополитическите отношения. И идва най-важният момент – оценката на правителството. Поради историческия характер на този текст ще го предам целия:

„Ние напълно признаваме всички трудности във вътрешното управление, които имаше да посрещне едно ново правителство, в една нова страна едвам повикана за нов политически живот в конституционни форми, но при това не можем да не изкажем своето голямо съжаление, че първото българско министерство вместо да се постарее за намаляването и отстраняването на тези трудности още повече ги усложни и заплете чрез своите противоконституционни и несъгласни с народния интерес дела и разпореждания и чрез това даде повод да се възбуди против него недоверието на народа.

Така също много сме наскърбени от известието, че доходите на страна ни се намират в незавидно положение. Като признаваме, че войната и преходното положение на работата до негде са съдействували за намаляването на тези доходи с голямо прискърбие сме принудени да го кажем, че за това не малка вина лежи и върху финансовото управление.“⁶⁵

---

⁶⁴ Пак там, 221.

⁶⁵ Пак там, 223.

Нарушения на конституцията, действия против националния интерес и провал във финансите на страната. Това са трите удара, които се нанасят върху правителството. И трите имат съвсем ясна предметна насоченост, която може да се изразим с факти. Това е очакването в първия момент за характера на дебата. Кои текстове на конституцията са нарушени, в какво националния интерес, ще рече националното обединение по това време, което се събира в понятието национален интерес е нарушен и кои са грешните финансови политики.

Веднага на трибуната се втурват либерали с различни искания – да се увеличи критиката за недоверието, малко била, да се приеме веднага без дебати, а с „акламации“ – по Стамболов. Първи в защита на правителството излиза министър, този на правосъдието – Д. Греков. Вместо да атакува той поставя въпроса за отпечатването на текста и едва след това да почнат разисквания, т.е. залага на тактиката на протакането.⁶⁶ Отново процедурата ще служи за очертаване на мнозинството. Става ясно, че не всички в парламентарната комисия са били на едно мнение, че в крайна сметка без Антим всички са подписали протокола от заседанията на комисията, изказват се участници в комисията, които са се допитвали до свои колеги и така ангажират по-голяма част от депутатите. От изказването на митрополит Милетий става ясно, че една малко атака на консерваторите ще бъде обръщението към княза, наречен Негова Светлост, наместо Негово Височество, дребен и ненужно много описван в историографията въпрос.

Най-стабилен отговор на искането за недоверие дава епископ Климент, който подчертава, че обвинение „без основание ще бъде грехота и ний ще отговаряме пред Бога и пред народа (Ръкопляскания)⁶⁷. Подкрепата, дадена чрез ръкоплясканията обаче само удължава дебата и кара либералите да говорят още, за да намалят влиянието на речта на епископа. Стамболов в кратка реч се връща на основното в неговото твърдение – явно е автора на текста, недоверието идва от хората. Събранията в предизборния период, срещите, изказаните мнения – това са аргументите защо трябва да се изкаже

---

⁶⁶ Дебатът започва в дневниците от с. 224 и завършва на с. 250.

⁶⁷ Пак там, 230.

недоверие от парламента. И това звучи напълно логично – народното доверие, дадено на народните представители, които могат да използват за своето мнение, да се опрат на него, за да гласуват със съвестта си, както ги призовава и епископ Климент.

Друг член на кабинета, който застава на трибуната е външния министър М. Балабанов. Той адресира недоверието, изразено от един красноречив депутат Стамболов, наричайки го „обвинител“ в Народното събрание. И подчертавайки, че гласуването е на съвестта на всеки депутат, също опирам до въпроса за получения резултат от изборите: „Понеже имате в джоба си вишегласието, за това ли да се обвинява министерството (правителството – б.м.)“⁶⁸. Колкото и да не му се вярва на министъра, това е истинския тежък аргумент. Неговото достойно поведение, както и на останалите министри просто ще бъде отбелязано още в първите изследвания.⁶⁹ По-нататъшните му опити в дългата реч да търси разисквания, да иска правителството да има време, за да отговори, да се опира на европейска практика, не адресирана както и при други примери на други депутати, не помага срещу ясения аргумент.

В крайна сметка може да се обобщи, че либералите отказват конкретни дебати, по конкретни политики. Те искат гласуване на текста, за да се предостави на княза, а когато се продължат дейностите на парламента при обсъждане на всеки конкретен министър, без военния, защото все пак е руски офицер, ще се дават примери. В това заседание е важно да се постигне чисто политически ефект от гласуването на изборите – волята на хората, дадена на определена политическа партия, да стане волята на българското Народно събрание. И естествено така и става, когато председателя прекъсва пренията и поставя въпрос – дали темата е изчерпана, само малцина искат да продължат дебатите.

Интересно е, че председателя поставя две гласувания по искане на залата. Първо дали има мнозинство да се включи думата противоконституционно и дали се подкрепя текста. За да бъде онагледено

---

⁶⁸ Пак там, 234.

⁶⁹ Радев, С. Строителите... 184.

мнозинството Каравелов посочва лявата страна на залата и който подкрепя да има думата противоконституционно да застане в тази част. Там отиват болшинството от народните представители. И след това пак чрез заставане в лявата половина на залата се изразява подкрепата за тронното слово. В дясната страна остава малцинството.⁷⁰ Така с този процедурен похват от английския парламент в българската политическа история десницата получава първия си удар. А левицата първата си победа. Спазвайки възприетата от английския парламент практика правителството веднага след гласуването подава през княза своята оставка⁷¹

За Първото ОНС остава броени дни на работа, защото приемането на отговора окончателно принуждава загубилите и най-вече княз Александър I да реагират. Следват още 7 заседания. На 13 ноември обявеният за избран и не присъствал на нито едно заседания К. Стоилов изпраща заявление, че благодарни на избирателите, но тъй като няма необходимата възраст смята, че валидацията на избора му от Народното събрание е неправилен и той се отказва от правото на депутат. Това е единствения случай на проява на съвест по спорната тема за възрастта на избраните народни представители.

След няколко тайни заседания, за които не се води протокол на 24 ноември 1879 г. думата взема министър-председателя Т. Бурмов и прочита указ на княза, с който на основание на чл. 136 от конституцията събранието се разпуска.⁷² Последният възглас записан в протоколите е на премиера „Да живее Конституцията“⁷³. За либералите остава само мърморенето.⁷⁴

* * *

Българският парламентаризъм се сдобива с криза, която ще бъде като успешен урок. Гласуване на недоверие, оставка на правителството, разпускане на парламента, назначаване на служебно правителство това е резултатът от политическия дебат в Първото ОНС. Както пролича от

---

⁷⁰ Дневници на Първото ОНС, 250.

⁷¹ Радев, С. 184.

⁷² Дневници на Първото ОНС, 260.

⁷³ Пак там, с. 261.

⁷⁴ Радев, С. 187. По спомени на П. Станчев депутат в Първото ОНС.

изложението големия извод за всички е „вишегласието“. Втора поредна победа на избори за либералите, като броем Учредителното събрание, не може да бъде подминавана политически по-вече. Благодарение на конституционните възможности се налага решението от ноември 1879 г. Но за загубилите е трябвало да стане ясно, че те трудно биха победили в мажоритарната схватка своите противници. Явно те ще имат мнозинство в парламента. А от там не само ще определят правилата на работа в Народното събрание, ще могат да обявяват за валидни всички избори, които си поискат, с което ще деформират ролята на мандатната комисия, но и най-важното ще могат да имат претенция за правителството. За консерваторите поуката е необходимостта да търсят друга форма на своята парламентарна изява. Те губят поради липса на връзка с мнозинството от избраните депутати. Дори и тогава, когато печелят акламациите на залата, не успяват да спечелят гласуванията.

И тъй князът има пълното право да назначава и освобождава министрите и да определя един от тях за министър-председател, но дали това ще остане като конституционна практика, след урока от ноември 1879 г. Или казано по чисто политически начин ще тръгне ли парламентарния ред в България – спечелилата избори партия да може да съставя и кабинета? Въпрос, който ще получи отговор съвсем скоро, след провеждането на изборите за Второто ОНС.

THE PARLIAMENTARIAN DEBATE DURING THE FIRST NATIONAL ASSEMBLY (AUTUMN 1879)

Veselin Metodiev

(Abstract)

The parliamentary debate originated in the period between February and April 1879 during the sessions of the Assembly of Notables which took place in Turnovo. Its impact has been mapped out in the historiography. The First National Assembly, convoked in the autumn of 1879, has been researched only as part of others historical problems and never in its single importance. This relates even

more to the parliamentary debates which took place during its tenure. Simeon Radev had underlined the developments which took place in the First National Assembly. Ever since, with small exceptions, the scholars never took interest in these parliamentarian quarrels.

In the following article, I aim to reveal the first debate which took place in the Ordinary Parliament in terms with the topics and the passions which had encompassed it. The debate was short-lived and this allows it to be covered in a relatively brief historical research. The stenographic records are widely available for those interested in the topic. I have also used the private archival collection of some of the major participants in the “birth” of the parliamentary practice in Bulgaria.

The importance of the debate was witnessed also by the fact that amongst the topics are amongst the most controversial for the functioning of the democratic system - the will of the voters, the procedure of the elections, and most importantly - the trust on behalf of the parliament towards the government. Then, in the autumn of 1879, the Bulgarian political thought corresponded to the practices and the ideas of its European counterpart. The understanding of the problematic of the debate is important for our understanding of modern Bulgaria.